

Ola Rye

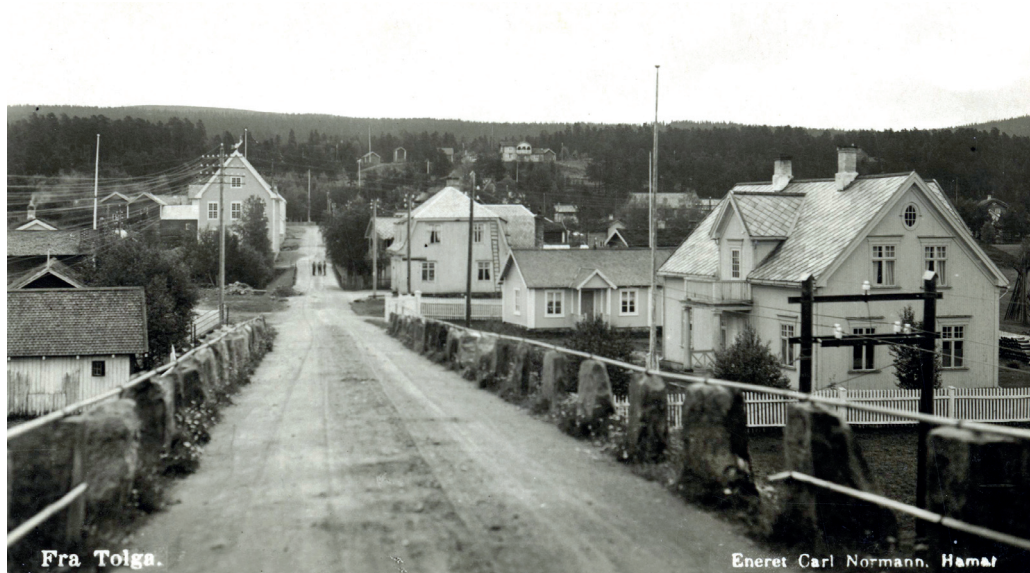
Postkort fra Tolga

Årboka har tatt mål av seg å formidle postkortshistorie fra alle kommunene i bokas nedslagsfelt. Serien begynte med Tynset i fjor. Denne gang er det Tolga som står for tur.

Med en begrensning på rundt 30 småkbiter i bildeform, blir dette nærmest å skumme fløten. Vi regner med at det for hele kommunen finnes minimum 500 utgivelser fra de tidligste kortene først på 1900-tallet og fram til moderne fargekort. Antallet er trolig enda større om vi inkluderer alle privatkort av gårder og annet.

Tolga kommune består i tillegg til sentrum, av bygda Vingelen og grendene Eid, Erlien, Hodalen, Kåsa, Holøyen og Øversjødalen. Alle steder har forholdsvis mange kort å by på. Unntaket er Eid. Herfra har ikke undertegnede registrert ett eneste kort, verken av offisielle eller private utgivelser.

For en subjektiv samler er så godt som alle kort spennende og interessante. Det holder gjerne at et kjent motiv er fotografert i en litt annen vinkel, at hus har kommet til eller har blitt borte i forhold til utgivelsen noen år før, eller noe så banalt

FRA TOLGA: Brugata slik den så ut på 1920-tallet. Flere av de markante husene står fortsatt, men gamle Vidarheim (det høye huset på venstre side), er for lengst borte.

som at samme kortmotiv har ulik tekst eller nummerering. Men sett med objektive øyne blir det sikkert mange nok av temmelig like kort av kirken, gammelskolen og Malmplassen-området.

Det er mange fotografer og forlag som har bidratt til postkortutgivelser i Tolga. Den største er Normann. I tillegg har vi Alfarheim Boghandel, Tynset Foto, Mittet, Norsk kortforlag, Widerøes, Norrønafly, samt et stort antall foto som er tatt av anonyme, men til dels dyktige fotografer.

De mest spesielle kortene fra Tolga ble for øvrig produsert av bygdas egen Paul Moen på 50- og 60-tallet. Han laget en serie kort, sammenstilt av mange ulike småbilder. Serien heter «Året som gikk i Tolga», og kom første gang i 1958. Det siste kortet er datert 1964, ett år før Moen gikk bort.

Disse utgivelsene kan vi godt kalle journalistiske kort – og de er ganske unike i sitt slag. Meg bekjent finnes det ikke tilsvarende postkortserier fra andre steder i landet.

Om det er av beskjedenhetsgrunner, vet jeg ikke, men alle disse kortene er anonymt utgitt. Verken forlag eller fotograf er oppgitt. Det er derfor god grunn til å presentere opphavsmannen noe nærmere. Nevø til Paul Moen, Eivind Moen, har skrevet en kort biografi over sin onkel. Det er denne som er kilde for det følgende.

Paul Moen ble født i 1922, tok artium ved Orkdal landsgymnas, begynte på bygningslinjen ved NTH i Trondheim, men måtte avbryte studiene på grunn av sykdom. I stedet ble det journalistikk; han debuterte i Adresseavisen i 1953 og to år senere var han avdelingsbestyrer med kon-

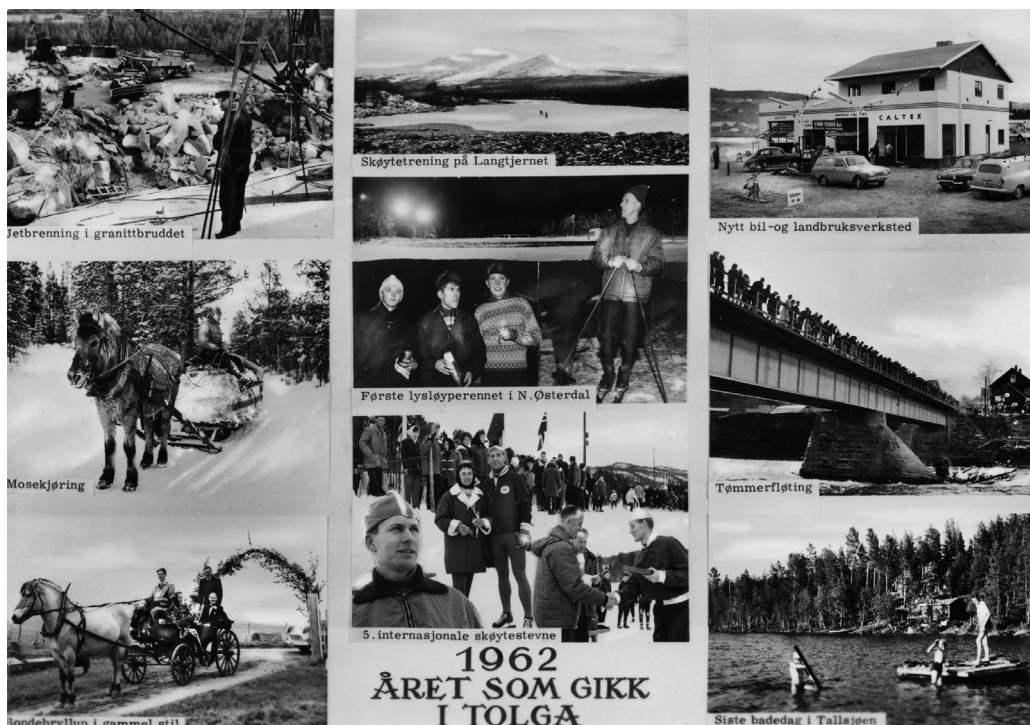

1958: Det første av Paul Moens serie «Året som gikk i Tolga». Her finner vi blant annet den store landbruksutstillingen på Sætersgård, påbygging av Vidarheim og selvsagt skøytebanen.

tor på Tolga. Han var produktiv, og de fleste hendelser i vårt lokalområde fant man igjen i avisen i smånotis- eller artikkelform. Også de andre riksavisene nøt godt av Moens tekster og bilder. Bare på noen måneder i 1953 leverte han like mange bidrag til Aftenposten som den faste korrespondenten på Lillehammer.

I tillegg til å være en allsidig skribent, hadde han blikk for gode bilder. Selv om han jobbet all round, hadde han et spesielt hjerte for idretten. Et av høydepunktene var da Jonny Nilsson i 1963 satte verdensrekord på 3000 meter på Sætersgård. 50- og 60-tallet var en både nasjonal og lokal gullalder for skøytesporten, og Tolga hadde sine årlige internasjonale stevner i en årrekke. Glimt fra disse stevnene er på samtlige av Paul Moens kort fra 1958 til 1964.

Kuriøse og dramatiske saker ble også med på disse begivenhetskortene. Som da fotografen selv ble angrepet av en mannevond moskusokse på Tolga. Hendelsen gikk i aviser landet rundt, og i Morgenposten sto følgende den 17. desember 1963: «En fotograf fra Tolga opplevet i går noen nervepirrende sekunder i uhyggelig nærkontakt med dyret. Oksen var blitt sett en halv mils vei nord for Tolga stasjon. Den oppholdt seg i ro ved Glomma, men trakk naturlig nok mange skuelystne. Fotografen ble litt for nærgående for oksen. Den rente ham overende, og fotografen havnet delvis under den. Han kom seg opp, og sprang unna, men ble innhentet, og fikk et nytt puff, som ga ham flere meters luftreise. Oksen ble på ny stående over ham, og fotografen trodde alt håp var ute. Plutselig mistet imidlertid

1962: Dette året valgte Paul Moen ut det første lysløyperennet i Nord-Østerdal (det ble holdt på Tolga), nok et internasjonalt skøytestevne, sammen med tømmerfløting, bondebryllup og mosekjøring.

1963: Det nest siste kortet i Paul Moens serie. Her kjenner vi igjen Jonny Nilsson, svensken som satte verdensrekord på Sætersgård. Filminnspillingen av «Freske fraspark» er selvsagt med, og det samme er utgiverens møte med en mannevond moskusokse.

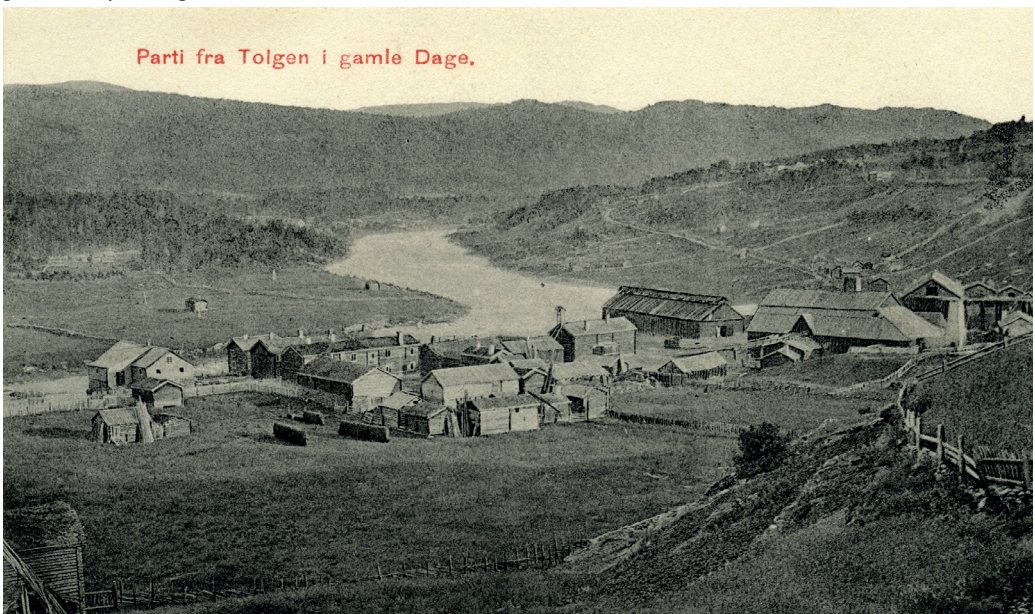
dyret all interesse for sin plageånd, og ruslet rolig vekk. Fotografen slapp med noen skrammer, et ødelagt fotografiapparat og istykkerreven bukse.»

Hendelsen er selvfølgelig med på postkortet for 1963. Paul Moen slet med helsen, og han døde tidlig på nyåret i 1965. Journalistkollega Per Magne Grue skrev blant annet dette i sitt minneord over vennen: «Paul Moen hadde en sjelden evne og teft til å dukke opp der det skjedde saker og ting. I så måte hadde han en journalistisk sans som mange kunne misunne ham. I hans hjembygd var det ikke mange saker som gikk ham forbi uten at det ble en avisnotis av det. Også fotograferingens kunst mestret han. Mange av hans bilder er stoff som kommer etterslekten til gode.»

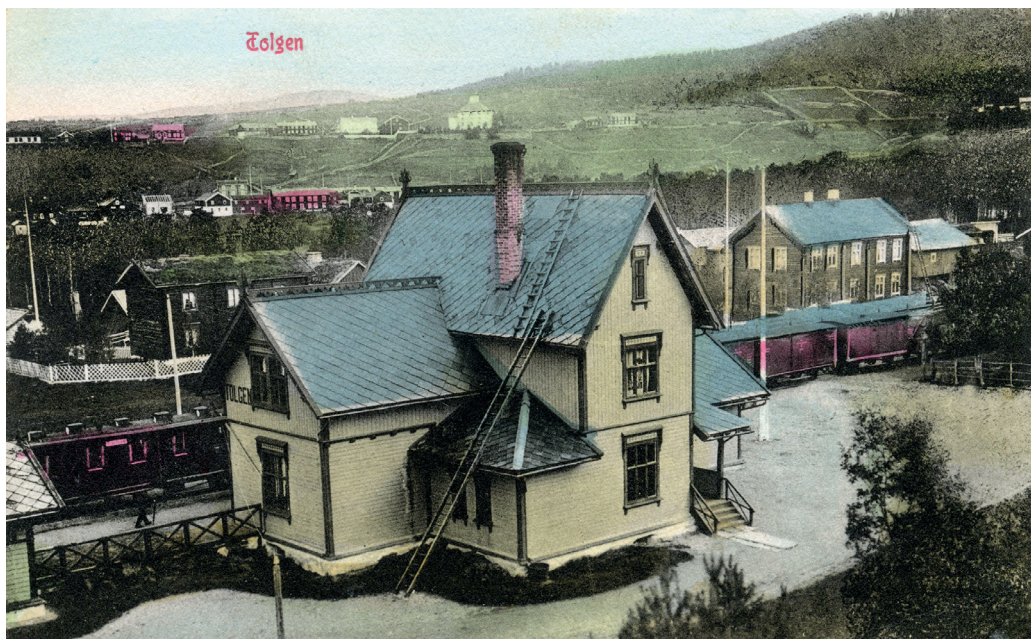
Stedskort kan grovt deles i tre kategorier; småformat (ca. 1900-1940), storformat svart/hvitt (ca. 1940-1960) og storformat farger (ca. 1960 og fram til dags dato). Med begrenset plass til disposisjon, har jeg for Tolgas del lagt vekt på de to førstnevnte kategoriene.

PARTI FRA TOLGEN: Et av de tidligste kortene fra Tolga, med bakside kun til navn og adresse. Først i 1905 ble det lov til å skrive melding eller hilsen på baksiden. Dette er grunnen til at mange av de aller eldste kortene har fullstendig nedskrevne forsider. Bildet er tatt omtrent der hvor Gammelskolen ligger nå. Ukjent utgiver.

ELDSTE BILDE: Fotografiet skal være tatt i 1877 og er av de eldste kjente bildene fra Tolga. Som kort ble motivet utgitt ca. 1908 av Karl Paulin Aas Rye.

STASJON I FARGER: Det finnes mange gamle og fine motiver av stasjonsbygningen. Dette kolorerte kortet er utgitt av Alfarheim Boghandel og er det flotteste stasjonskortet fra Tolga. Brukt i 1910.

UVANLIG VINKEL: Nok et stasjonskort, med bilde tatt nordfra. Det mest uvanlige av de seks-sju stasjonskortene som finnes fra Tolga. Utgitt av Normann og stemplet 1918.

Hotel Central, Tolga.

SENTRUMSHOTELLET: Hotell Central er avbildet på mange kort fra 30-tallet og fram til 50-årene. Dette er brukt i 1935 og sannsynligvis utgitt av hotellet selv.

Tolga. Utsikt fra stasjonen.

Eneret Carl Normann, Hamar

STORE FORANDRINGER: Husene og gårdene på vestsiden kjenner vi fortsatt godt igjen, men sentrum har endret seg. I forgrunnen Tolgen forbruksforening og gamle Vidarheim.

PERSONLIGHET: Forfatteren Ivar Sæter, blant annet kjent for sine mange bygdebøker, var en ruvende men omdiskutert personlighet. Dette kortet fra 1909 er et privatkort, trolig utgitt av forfatteren selv.

FOLKELIV: Et sjeldent kort med mye liv og røre, fra landbruksutstillingen på Sætersgaard i 1958. Kortet er et flyfoto og utgitt av Widerøes.

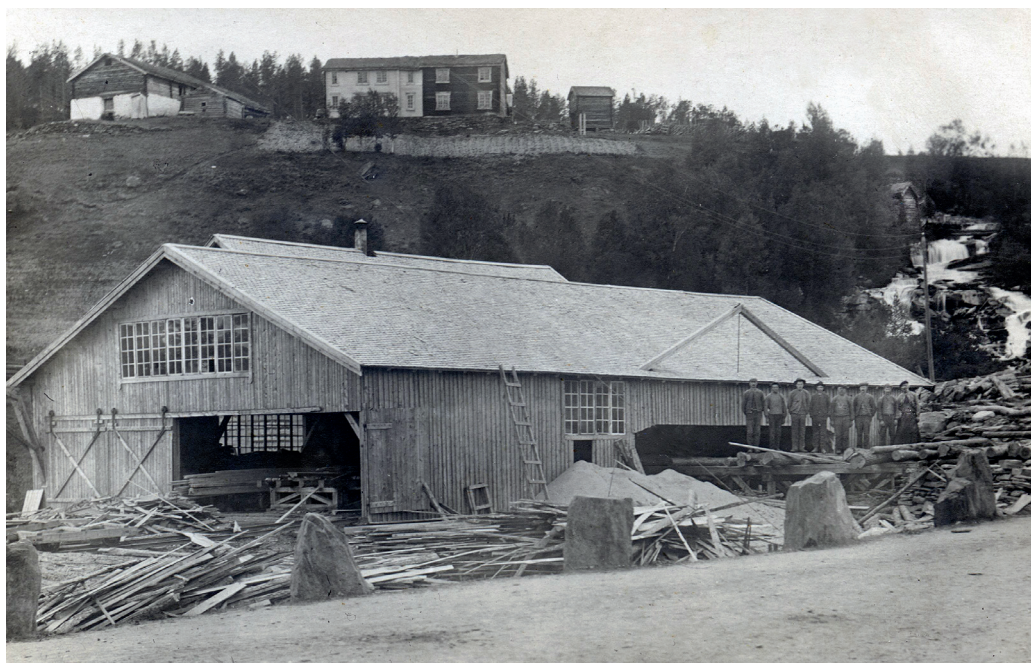
KURIOSITET: Et spesielt kort i en lokalsamling. Motivet er fra Nordpolen hvor tolgingen Olav Viksmo Slettan sto for verdens første direkte sending på Radio. Kortet utgitt av NRK i 2000.

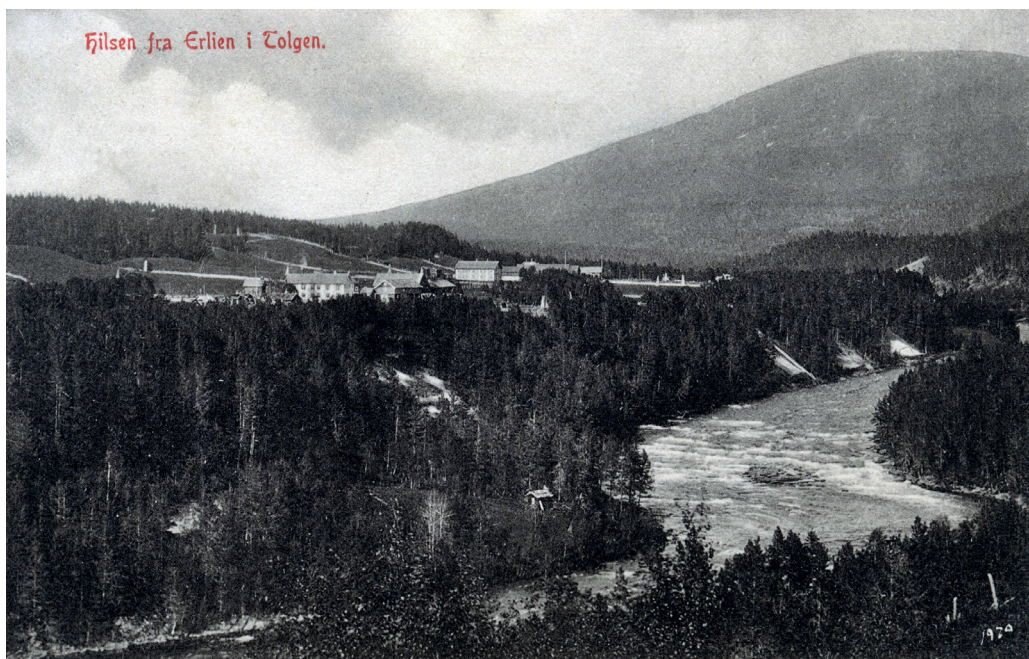
PRIVATKORT: Tolgen prestegård, slik den var for over 100 år siden. Dette kortet er brukt i 1909. Ingen utgiver angitt, men kvaliteten tilsier at det har vært en habil fotograf som har tatt det.

URSET: Dette er også et meget bra privat utgitt postkort av gården Urset. Fotografen er ukjent, men alt tyder på at det er samme fotograf som på prestegårdskortet. Brukt i 1909.

SAGBRUKET: Tolgen Kronskogs sagbruk ved Toljefossen. Bilde tatt rundt 1910. Arbeiderne er Per A. Eggen, så tre ukjente, deretter Sven Løvli, Ola Kirkbakk, Ola Hagen og Kristian Olsen. Ingen fotograf eller utgiver angitt. Det er denne typer motiver alle samlere og historieinteresserte vil ha.

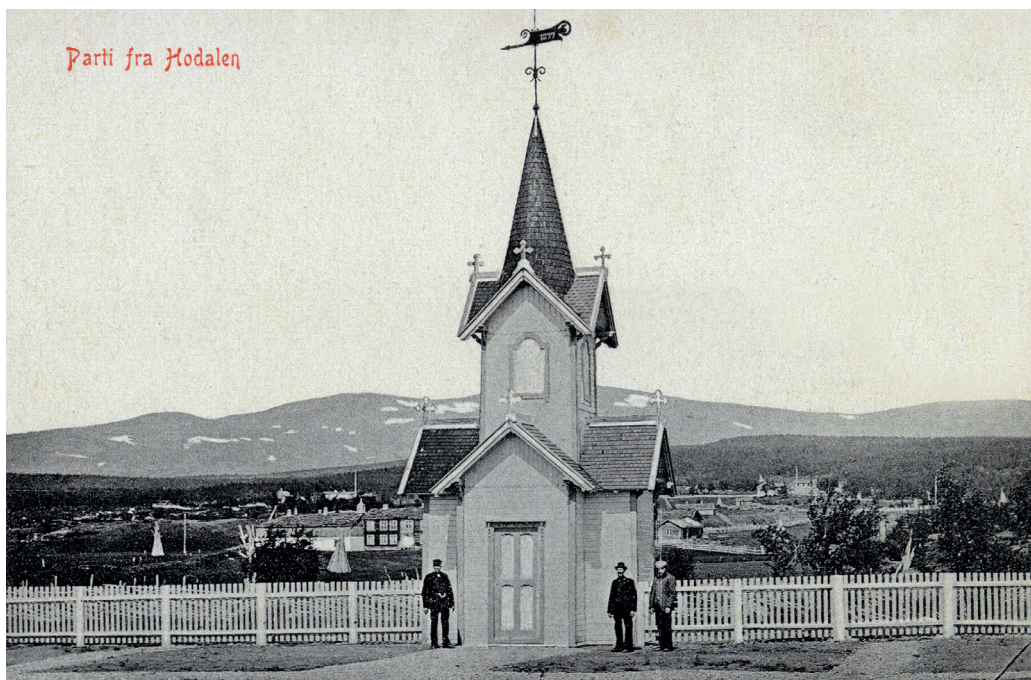
FRA ERLIEN: Bortsett fra Lensmannsstabburet, som finnes i mange utgaver, er det ikke utgitt mange kort fra Erlien. Her er ett av dem, med Lensmannsgården nærmest. Kortet er utgitt av Norsk Kortforlag og brukt rundt 1910.

KIRKEN: Tolga kirke finnes på mange postkort, men dette er sannsynligvis det flotteste, en kolorert utgave fra rundt 1910. Utgitt av Norsk Kortforlag.

MED PÅSKRIFT: Uoffisielle eller private kort kan være vanskelige å finne ut av. Men dette har tekst på baksiden. Det viser Sivert Paulsgård med hestene Gråen og Blakken. Bildet er tatt i 1920.

GRAVPLASS OG KLOKKEHUS: Gravplassen i Hodalen ble anlagt flere tiår før bygda fikk egen kirke. Dette er et bilde fra 1900, men som postkort kom det nok noen år senere. Kortet er utgitt av Karl Paulin Aas Rye.

HODALEN: Vinterbilde med oversikt over bygda. Bildet er tatt på 30-tallet, og dette kortet er brukt i 1940. I forgrunnen gården Egga som nå er revet. Våningshuset var opprinnelig hyttestua som sto på Malmplassen. Den er nå flyttet tilbake og restaurert.

KÅSA: Et godt tidsbilde fra slutten av 50-tallet. Ikke vanskelig å se hva som var den viktigste sommeraktiviteten på bygdene for drøyt 50 år siden. Avsenderens gård er markert med det sedvanlige krysset.

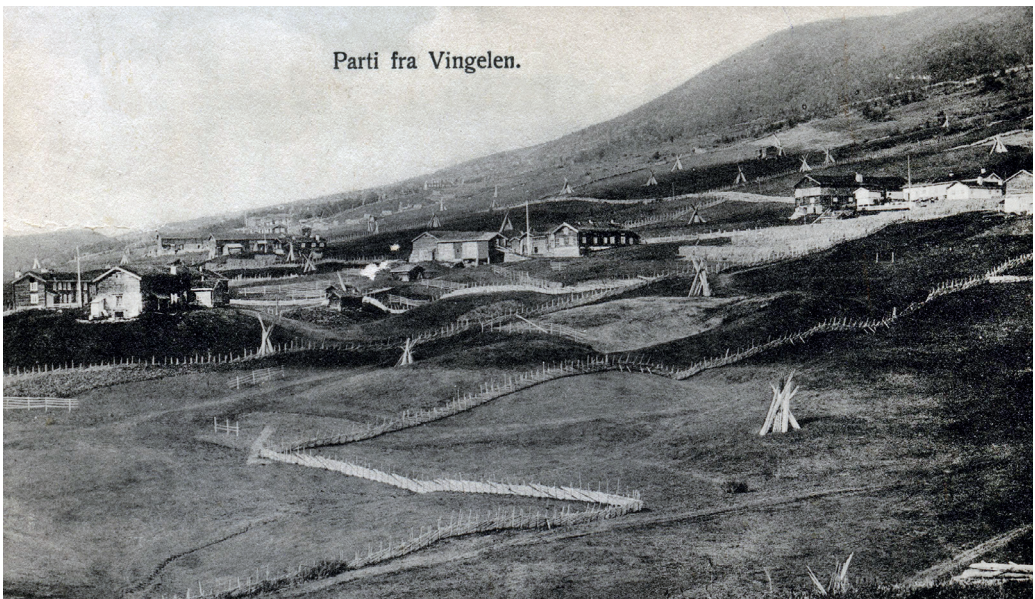
SILOLEGGING: Høy ble gradvis erstattet av silo. Her ser vi silolegging i Holøyen på 50-tallet. Hele åtte mann er i sving for å fylle den lille kummen. Kortet er udatert.

SENTRALSKOLEN, ØVERSJØDALEN: Skolen var viktig i små lokalsamfunn. Men med litt mer fotografisk skolering, kunne sikkert skolen vært noe bedre presentert. Dette er et privatkort fra 1955. Skolen ble nedlagt tidlig på 2000-tallet.

FLYFOTO: Gode oversiktsbilder får man med flyfoto. Her er det Norrønafly som har forevignet Øversjødalen. Kortet er stemplet 1962.

VINGELEN: Bygda slik den så ut like etter forrige århundreskifte. Fotografen JV Estensen har mange gode motiver fra Vingelen fra rundt 1910.

PÅ GÅRDSTUNET: Et meget bra privatkort fra Aasen i Vingelen. Bygda er kjent for å ta vare på sin gamle husmasse. På Aasen står fortsatt hovedbygningen nesten slik den var for 110 år siden. Foto-grafering var på den tiden en begivenhet, og det var viktig at gårdens folk stilte seg opp. Dette kortet er datert 1912.

VINTERVEI: Dette kortet er skrevet av en vinterferieturist i 1958. Det gir et godt inntrykk av vinterveistandarden. Fortsatt var trafikken like dominert av hesten som av traktor og bil.

BARNELOSJEN: Postkort med et spesielt motiv, «Barnelosjen Einebæra» fra 1920. Og enda mer spesielt er at alle navn er opplyst: Berit Vang Moen, Tora Nytrøen, Magna Kroken, Gunnvor Storhaug, Olav Moen, Anne Trøeng, Gjertrud Vesterås, Arne Persvingelen, Einar Østerås, Magnus Rønning, Ole Vingelsgård, Randi Liheim, Marit Sagen, Anton Røe, Gudrund Eggen, Astrid Haugen, Jon Vingelsgaard, Jon Trøan, Ester Hilmarsen, Ingveig Vesterås, Kari Sagen og Astrid Dalheim. Kilder for alle navn: Torger Nordstad, Ragnhild Røe Oust og Sigrun Rønning.

TRYKKFEIL: Flyfoto av Vingelen fra rundt 1960. Men det som sikkert ergrer ihuga bygdefolk er at utgiveren har skrevet Tolga, og ikke Vingelen.